

Akcja CARPATICA

Terenowa Stacja Badania Wędrówek Ptaków Stowarzyszenia CARPATICA

www.carpatica.org

Nr 1 (2013)

Akcja CARPATICA 2012
raport z badań terenowych

Carpaticzna dziesiątka (1998–2012)

Spotkanie z zimorodkiem

Akcja Carpatica 15 lat działalności w Beskidzie Niskim

Akcja Carpatica jest terenowym obozem ornitologicznym, zajmującym się badaniami migracji ptaków wróblowatych przez polskie Karpaty. Każdego roku prace terenowe rozpoczynamy na początku sierpnia i kończymy pod koniec października. Miejscem naszych badań jest Myscowa (N 49°31'20" E 21°32'54") położona w Beskidzie Niskim, a sam obóz ulokowany jest w malowniczej dolinie Wistoki, w bezpośrednim sąsiedztwie Magurskiego Parku Narodowego. Miejsce nie jest przypadkowe – nasze przedobozowe obserwacje dowiodły, że wiedzie tędy szlak wędrówkowy wielu gatunków ptaków wróblowatych. Natomiast otaczające nas mikrosiedlisko jest doskonałym przystankiem dla skrzydlatych wędrówców do nabrania sił przed dalszą wędrówką. Jesteśmy najdalej wysuniętym na południe punktem obrączkowania ptaków w Polsce.

W 2000 roku Akcja Carpatica przystąpiła do współpracy z międzynarodową siecią badania wędrówek ptaków SEEN (*SE European Bird Migration Network*), przyjmując jako obowiązującą metodologię pracy wspólną dla całej sieci. Sieć SEEN została powołana jako organizacja zrzeszająca instytucje zajmujące się badaniem wędrówek ptaków, głównie wzdłuż południowo-wschodniej trasy migracji. Do sieci SEEN należą ornitologiczne stacje badawcze, placówki uniwersyteckie, organizacje ochrony przyrody, jak również inne grupy zajmujące się badaniem wędrówek ptaków.

Prace terenowe, które wykonujemy polegają na chwytaniu i obrączkowaniu ptaków. Dodatkowo zbieramy pomiary biometryczne odławianych ptaków, badamy preferencje siedliskowe migrantów, prowadzimy także obserwacje wizualne w terenie. Rokrocznie na naszej stronie internetowej publikujemy raporty, a nasze wyniki zostały wykorzystane do napisania kilku prac magisterskich i rozpraw doktorskich.

Od początku swojej działalności sprawne funkcjonowanie obozu oparte jest na wolontariacie. Obsada punktu obrączkarskiego składa się z profesjonalnie przygotowanego kierownika-obrączkarza oraz kilku osób w załodze. Badania prowadzimy nieprzerwanie przez trzy miesiące w roku, bez względu na warunki atmosferyczne. Atmosfera na obozie, a także unikalne walory przyrodnicze okolicy (duże drapieżniki, orły przednie, kilka gatunków sów, niezwykle bogactwo świata owadów i roślin) sprawiają, że mamy wspaniałych Załogantów, którzy pracują u nas od lat. Magnesem dla nowych akcjonariuszy jest możliwość poznania i bliskiego kontaktu z wieloma gatunkami ptaków chwytanymi w nasze sieci. Praktyka pokazuje, że kto choć raz był na naszym obozie ten zawsze wraca. Dodatkową atrakcją są walory samego Beskidu Niskiego – opuszczone wioski i sady, urokliwe cerkwie, przyrodne krzyże i lemkowski chaty.

Oprócz osób stale z nami współpracujących, obóz w Myscowej jest miejscem prowadzenia edukacji ekologicznej. Bardzo często przyjmujemy wycieczki szkolne, którym opowiadamy o naszej pracy i tajemnicach ptasich wędrówek.

Urzymujemy bardzo dobry i częsty kontakt z pracownikami Magurskiego Parku Narodowego. Podziwiamy ich za trudną pracę i troskę jaką otaczają powierzoną im przyrodę i jesteśmy wdzięczni za bezinteresowną pomoc jakiej nam udzielają. Ma to szczególne znaczenie późną jesienią, kiedy to korzystamy z podarowanego nam przez Park drewna.

W roku 2012 obchodziliśmy jubileusz piętnastu lat działalności. Dlatego w niniejszym raporcie pojawiły się informacje dotyczące całego okresu badań. Zapraszamy do zapoznania się z „carpaticzną dziesiątką” czyli najczęściej chwytanymi ptakami na AC oraz do lektury artykułu poświęconego zimorodkowi. Nie łapiemy rekordowych ilości ptaków z tego gatunku, ale każdy zimorodek wzbudza wielką sensację i radość wśród uczestników obozu. Dlaczego? Przeczytajcie sami.

Czekamy już na sierpień i pierwszy dzień obozowej krzątanimy: gdzie ustawić namiot, jak postawić sieci, kto zrobi obozowe meble w tym roku, jaki będzie pierwszy złapany ptak. Potem przychodzą kolejne dni i wraz ze zmieniającą się scenografią w przyrodzie przylatują kolejne ptaki, uczestniczące w żywym teatrze jaki co roku rozgrywa się nad naszymi głowami. Jeśli chcecie być z nami to już dzisiaj zapraszamy. Na www.carpatica.org będą pojawiały się informacje dotyczące uczestnictwa na akcji.

Carpatyczna dziesiątka (1998–2012)

1. Rudzik *Erithacus rubecula*

Schwytanych w 2012 r. – 1159
od początku trwania akcji – 13 090

Jeden z liczniejszych drobnych ptaków śpiewających, gniazdujący niemal we wszystkich typach europejskich lasów i jeden z najlepszych naszych śpiewaków. W Polsce jego liczebność szacowana jest na 1–1,5 mln par lęgowych, w Europie zaś na 43–83 mln. Po wyprowadzeniu zazwyczaj dwóch lęgów rudzik wędruje do południowej i zachodniej Europy. Migruje od września do listopada, leci głównie nocą i zatrzymuje się w dogodnych miejscach by nabrać sił i uzupełnić zapasy tłuszczu. Jednym z takich miejsc jest Myscowa, gdzie pośród nadrzecznych łóz znaleźć może pożywne bezkręgowce i soczyste jagody.

Carpatica najwięcej rudzików chwyta (wg średniej wieloletniej) w 58 pentadzie (13–17 X). W 2012 r. szczyt przelotu zanotowaliśmy w pentadzie 59 (18–22 X). W ciągu tego krótkiego okresu zaobrączkowaliśmy 239 rudzików. Najliczniejszą jak do tej pory pentadę dla tego gatunku odnotowaliśmy w 2009 r., od 18 do 22 października złapaliśmy aż 523 ptaki.

Na podstawie wiadomości powrotnych, czyli ptaków obrączkowanych na AC i schwytych poza stacją oraz ptaków z obcymi obrączkami schwytanymi u nas wiemy, że odwiedzające Myscowę rudziki lecą m.in. do Włoch, Francji i Słowenii. Natomiast przez naszą Stację wędrują ptaki z Rosji, Finlandii oraz znad rodzimego wybrzeża Bałtyku.

2. Pierwiosnek *Phylloscopus collybita*

Schwytanych w 2012 r. – 396
od początku trwania akcji – 8223

Drugi w kolejności z najczęściej łapiących się w Myscowej gatunków. Stosunkowo liczny (1–1,5 mln par lęgowych w Polsce i 30–60 mln w Europie), drobny ptak śpiewający, związany przede wszystkim z siedliskami leśnymi. Na zimę odlatuje jeszcze dalej niż rudzik, kierując się m.in. do Tunezji, Algierii i Maroka oraz krajów położonych na południe od Sahary.

W Myscowej najwięcej pierwiosnków łapie się w 55 pentadzie (28 IX–2 X). Łapiemy ptaki m.in. z Estonii, Litwy oraz Hiszpanii. Natomiast w 2005 r. złapaliśmy ptaka zaobrączkowanego w północno-wschodniej Polsce na Akcji Siemianówka.

Mimo niewielkich rozmiarów i stosunkowo długiej trasy migracji, pierwiosnek jest jednym z myscowskich rekordzistów długowieczności. Ptak zaobrączkowany przez nas 19 VIII 2006 r. został ponownie schwyty po 6 latach (14 IX 2012 r.).

Wyniki obrączkowania w 2012 roku

W 2012 roku Akcja Carpatica pracowała w terenie od 30 lipca do 4 listopada. W piętnastym, jubileuszowym roku, schwytałyśmy 4670 ptaków z 76 gatunków. Jest to drugi z rzędu rok z utrzymującą się dynamiką wzrostową ilości chwytych ptaków. Utrzymaliśmy standard chwywania w 60 sieci oraz dodatkowo rozstawiliśmy pułapki na ptaki z innych grup. Sieci zostały rozstawione w tych samych miejscach co w 2012 roku.

Zanotowaliśmy wzrost liczebności prawie wszystkich 10 najliczniej chwytych gatunków, z wyraźną dominacją rudzików (25%) i kapturek (12%). Łapiemy ciągle mniej pierwiosnków i taki stan rzeczy upatrujemy w niekorzystnych warunkach zerowiskowych w łozowisku dla tych ptaków. Pierwsza dziesiątka najliczniej chwytych ptaków stanowi 72% wszystkich zaobrączkowanych w 2012 roku. Poniżej przedstawiamy tabelę zbiorczą zaobrączkowanych ptaków.

L.p.	Nazwa polska	Nazwa naukowa	Zaobrączkowane w 2012 r.	Zaobrączkowane od początku akcji (1998–2012)
1	rudzik	<i>Erithacus rubecula</i>	1159 ↑	13 090
2	kapturka	<i>Sylvia atricapilla</i>	579 ↑	6713
3	pierwiosnek	<i>Phylloscopus collybita</i>	396 ↓	8223
4	bogatka	<i>Parus major</i>	313 ↑	2746
5	czyż	<i>Carduelis spinus</i>	208 ↑	1619
6	modraszka	<i>Cyanistes caeruleus</i>	191 ↑	3762
7	zięba	<i>Fringilla coelebs</i>	165 ↓	1159
8	śpiewak	<i>Turdus philomelos</i>	140 ↑	1466
9	raniuszek	<i>Aegithalus caudatus</i>	129 ↑	1213
10	dymówka	<i>Hirundo rustica</i>	98 ↑	439
11	szczygieł	<i>Carduelis carduelis</i>	74	817
12	czarnogłówka	<i>Poecile montana</i>	70	686
13	gil	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	68	840
14	kos	<i>Turdus merula</i>	68	1140
15	piecuszek	<i>Phylloscopus trochilus</i>	67	1748
16	cierniówka	<i>Sylvia communis</i>	57	720
17	pokrzywnica	<i>Prunella modularis</i>	57	1285
18	gajówka	<i>Sylvia borin</i>	49	827
19	pleszka	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	46	331
20	trznadel	<i>Emberiza citrinella</i>	45	990
21	strzyżyk	<i>Troglodytes troglodytes</i>	44	726
22	rokitniczka	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	41	294
23	grubodziób	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	39	360
24	sikora uboga	<i>Poecile palustris</i>	38	358
25	kulczyk	<i>Serinus serinus</i>	37	207
26	łozówka	<i>Acrocephalus palustris</i>	34	424
27	zimerodek	<i>Alcedo atthis</i>	34	389
28	pełzacz leśny	<i>Certhia familiaris</i>	31	254
29	kopciuszek	<i>Phoenicurus ochruros</i>	30	440
30	piegża	<i>Sylvia curruca</i>	30	597
31	muchotówka szara	<i>Muscicapa striata</i>	28	163
32	mysikrólik	<i>Regulus regulus</i>	24	580
33	sosnówka	<i>Periparus ater</i>	24	179
34	muchotówka żałobna	<i>Ficedula hypoleuca</i>	23	326

3. Kapturka *Sylvia atricapilla*

(KB)

Schwytych w 2012 r. – 579
od początku trwania akcji – 6713

Wielką trójkę AC zamyka kapturka – pospolity, europejski ptak śpiewający (1,2–2 mln par lęgowych w Polsce i 25–49 mln w Europie).

Kapturka jest krótkodystansowym migrantem, który zimę spędza w krajach zachodniej i południowej Europy oraz na północnym wybrzeżu Afryki. Część populacji zasiedlająca m.in. Hiszpanię, Francję czy Włochy jest osiadła.

Migracja kapturki przez Beskid Niski zaznacza się wyraźnie od początku jesennego sezonu w Mysce do połowy października, ze szczytem przelotu w okolicach 15 września (52 pentada).

Kraje do których migrują ptaki chwymane na AC to: Słowenia, Węgry, Cypr i Słowacja.

4. Modraszka *Cyanistes caeruleus*

(BC)

Schwytych w 2012 r. – 191
od początku trwania akcji – 3762

Gatunek w większości osiadły. Tylko populacje z północy przemieszczają się na południowy-zachód Europy. Stosunkowo liczny: 0,5–1 mln par lęgowych w Polsce i 20–44 mln w Europie. Przed zimą modraszki zbierają się w większe stadka, często razem z innymi ptakami (bogatkami, mysikrólikami, pełzaczami) w celu łatwiejszego zdobycia pokarmu, czy ochrony przed drapieżnikami. Żywią się głównie bezkręgowcami. Zimą korzystają dodatkowo z dobrodziejstw wystawianego w karmnikach pożywienia.

Jesienne koncentracje sikor modrych na Carpatice widoczne są najbardziej w 56 pentadzie. W 2012 r. wyraźne były 2 szczyty przelotu: w 55 i 58 pentadzie (koniec września i połowa października).

Dzięki danym z obrączkowania wiemy, że modraszki lecą na Węgry i do Serbii. Natomiast u nas pojawiają się ptaki z obrączkami rosyjskimi i węgierskimi.

35	zaganiacz	<i>Hippolais icterina</i>	19	143
36	pliszka siwa	<i>Motacilla alba</i>	17	121
37	słownik szary	<i>Luscinia luscinia</i>	16	64
38	świstunka	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	16	103
39	oknówka	<i>Delichon urbica</i>	14	20
40	pliszka góraska	<i>Motacilla cinerea</i>	12	104
41	jer	<i>Fringilla montifringilla</i>	11	182
42	sójka	<i>Garrulus glandarius</i>	11	108
43	kowalik	<i>Sitta europaea</i>	10	42
44	kłaskawka	<i>Saxicola rubicola</i>	9	56
45	strumieniówka	<i>Locustella fluviatilis</i>	9	40
46	świergotek drzewny	<i>Anthus trivialis</i>	9	77
47	trzcinniczek	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	8	163
48	pluszcz	<i>Cinclus cinclus</i>	7	25
49	dzięcioł duży	<i>Dendrocopos major</i>	6	70
50	pokląskwa	<i>Saxicola rubetra</i>	6	30
51	kwiczoł	<i>Turdus pilaris</i>	5	140
52	krogulec	<i>Accipiter nisus</i>	4	35
53	mucholówka mała	<i>Ficedula parva</i>	4	52
54	dzięciołek	<i>Dendrocopos minor</i>	3	59
55	gąsiorek	<i>Lanius collurio</i>	3	56
56	myszolów	<i>Buteo buteo</i>	3	7
57	piskliwiec	<i>Actitis hypoleucos</i>	3	19
58	słonka	<i>Scolopax rusticola</i>	3	3
59	świerszczak	<i>Locustella naevia</i>	3	24
60	trzciniak	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	3	9
61	zniczek	<i>Regulus ignicapillus</i>	3	55
62	orzeczkowka	<i>Nucifraga caryocatactes</i>	2	24
63	sieweczka rzeczna	<i>Charadrius dubius</i>	2	2
64	drożdżik	<i>Turdus iliacus</i>	1	40
65	dzięcioł zielonosiwy	<i>Picus canus</i>	1	23
66	dzięcioł zielony	<i>Picus viridis</i>	1	12
67	dzięcioł średni	<i>Dendrocopos medius</i>	1	1
68	dziwonia	<i>Carpodacus erythrinus</i>	1	10
69	dzwoniec	<i>Chloris chloris</i>	1	66
70	jarząbek	<i>Tetrastes bonasia</i>	1	5
71	jarząbatka	<i>Sylvia nisoria</i>	1	4
72	krzyżówka	<i>Anas platyrhynchos</i>	1	1
73	potrzos	<i>Emberiza schoeniclus</i>	1	90
74	puszczyk	<i>Strix aluco</i>	1	4
75	srokosz	<i>Lanius excubitor</i>	1	6
76	świstunka żółtawa	<i>Phylloscopus inornatus</i>	1	4
77	bączek	<i>Ixobrychus minutus</i>		1
78	białorzytka	<i>Oenanthe oenanthe</i>		2
79	biegus zmienny	<i>Calidris alpina</i>		1
80	brzęczka	<i>Locustella luscinioides</i>		5
81	czeczotka	<i>Carduelis flammea</i>		19
82	dudek	<i>Upupa epops</i>		1

5. Bogatka *Parus major*

(BC)

Schwytanych w 2012 r. – 313
od początku trwania akcji – 2746

6. Piecuszek *Phylloscopus trochilus*

(KB)

Schwytanych w 2012 r. – 67
od początku trwania akcji – 1748

Największa i najliczniejsza z sikor (1–3 mln par lęgowych w Polsce i 46–91 mln w Europie). Gatunek, który na większości swojego arealu prowadzi osiadły tryb życia, a tylko częściowo jest wędrowny (północne populacje). Po skończonych lęgach grupuje się, tak jak modraszka, w większe stada i w ten sposób spędza trudny zimowy okres. Ptak ciekawski i odważny, o dużym spektrum pokarmowym, także jeden z najpopularniejszych karmnikowych gości.

Bogatki łapią się przez cały jesienny sezon w Myscovej, jednak największe jej koncentracje przypadają, według średniej wieloletniej, na 59 pentadę (koniec października). W 2012 r. najwięcej bogatek zaobrączkowano w 58 pentadzie, a stosunkowo dużo tych sikor wpadło w nasze siatki także na przełomie września i października (pentada 55) i pod koniec października (pentada 60).

Można by go nazwać bliźniakiem pierwiosnka, gdyż z wyglądu oba te ptaki są praktycznie nierozróżnialne. Dopiero bliższa lustracja ptaków trzymanyh w rękę pozwala je prawidłowo oznaczyć. Oprócz zasadniczej różnicy w wyglądzie szóstej lotki pierwszorzędowej, oba gatunki odróżnia jeszcze śpiew.

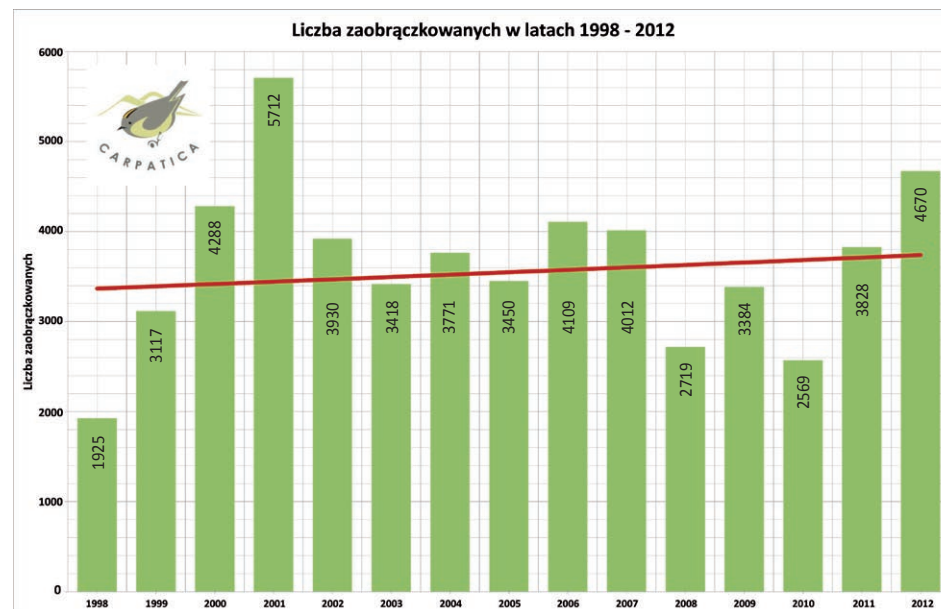
Piecuszek jest też znacznie wytrawniejszym wędrowcem od pierwiosnka. Zimuje na całym obszarze Afryki rozciągającym się na południe od Sahary. Populacja krajowa tego ptaka szacowana jest na 1–2 mln par lęgowych, a europejska na 56–100 mln.

Beskid Niski wędrujące piecuszki odwiedzają od sierpnia do połowy października. Najwięcej tych ptaków łapie się na początku sierpnia (43 pentada) oraz w okolicach połowy września (51 i 53 pentada). W 2012 r. najwięcej piecuszków przyleciało do nas w 52 pentadzie.

W historii AC mieliśmy do tej pory jednego piecuszka zaobrączkowanego w Myscovej i stwierdzonego ponownie w Finlandii.

83	dzięcioł białogrzbiety	<i>Dendrocopos leucotos</i>	20
84	dzięcioł czarny	<i>Dryocopus martius</i>	2
85	grzywacz	<i>Columba palumbus</i>	1
86	jastrząb	<i>Accipiter gentilis</i>	1
87	kraska	<i>Coracias garrulus</i>	1
88	krętogłów	<i>Jynx torquilla</i>	14
89	kukułka	<i>Cuculus canorus</i>	1
90	lelek	<i>Caprimulgus europaeus</i>	7
91	makolągwa	<i>Carduelis canabina</i>	5
92	mazurek	<i>Passer montanus</i>	1
93	muchałówka białoszyja	<i>Ficedula albicollis</i>	7
94	orlik krzykliwy	<i>Aquila pomarina</i>	2
95	pasznot	<i>Turdus viscivorus</i>	2
96	pełzacz ogrodowy	<i>Certhia brachyactyla</i>	3
97	pliszka żółta	<i>Motacilla flava</i>	10
98	podrózniczek	<i>Luscinia svecica</i>	3
99	remiz	<i>Remiz pendulinus</i>	49
100	sierpówka	<i>Streptopelia decaocto</i>	1
101	sóweczka	<i>Glaucidium passerinum</i>	3
102	sroka	<i>Pica pica</i>	3
103	szpak	<i>Sturnus vulgaris</i>	9
104	świergotek łąkowy	<i>Anthus pratensis</i>	1
105	wróbel	<i>Passer domesticus</i>	9
Razem w 2012 roku i od początku akcji			4670
			57 394

Po najślabszych w historii AC latach 2008–2010 w ubiegłym roku utrzymaliśmy trend wzrostowy ilości chwypanych ptaków. Spowodowane jest to odbudową populacji wielu gatunków, a także aktywnym poszukiwaniem dogodnych do odłowu miejsc w łozowisku. Nie bez znaczenia były wyjątkowo korzystne warunki pogodowe, bez długotrwałych opadów deszczu, powodzi czy silnych mrozów w październiku.

7. Czyż *Carduelis spinus*

Schwytanych w 2012 r. – 208
od początku trwania akcji – 1619

8. Śpiewak *Turdus philomelos*

Schwytanych w 2012 r. – 140
od początku trwania akcji – 1466

Pierwszy łuszczak w dziesiątce najliczniej łapiących się na Carpatice ptaków. Drobny, żółto-zielony miłośnik olchowych szyszek. Był kiedyś - obok szczygła - jednym z najczęściej hodowanych w klatkach ptaków. Krajowa populacja czyża szacowana jest na 10–20 tys. par lęgowych, a europejska na 10–18 mln. Czyże, podobnie jak opisane wcześniej sikory, są tylko częściowo wędrownym gatunkiem (populacje północne). W środkowej Europie, m.in. w Polsce czyże pozostają cały rok, łącząc się na okres zimy w większe stada. Jeśli czyże podejmują wędrowkę, to najdalej do południowej i południowo-zachodniej Europy.

W Myscovej stada czyży pojawiają się dopiero pod koniec września. Najwięcej w pentadzie 59 (18–22 X). W 2012 r. czyż przebił się do pierwszej piątki najczęściej obrączkowanych ptaków, a największe stada wpadały w nasze sieci w pentadzie 54 i 56.

Mimo tego, że czyże nie należą do wytrwałych wędrowców, udało się na Carpatice złapać dwa ptaki z zagranicznymi obrączkami – z Włoch oraz z Chorwacji.

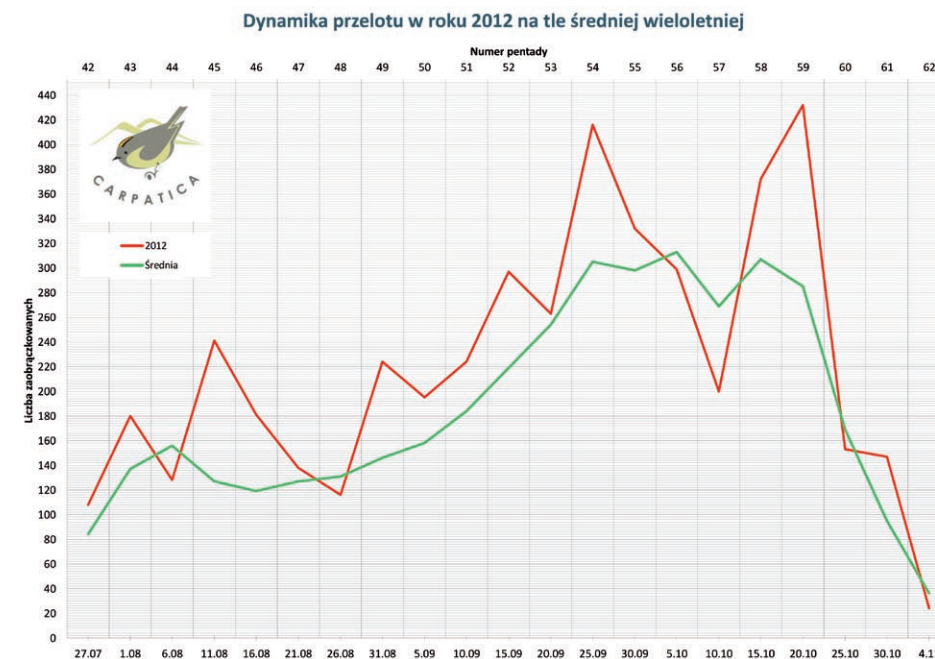
Największy i najcięższy z dziesięciu najliczniejszych ptaków obrączkowanych w Myscovej. Jak sama nazwa wskazuje – urodzony śpiewak i miłośnik śpiewu. W sezonie lęgowym spotykany na terenie niemal całej Europy, zimą przemieszcza się w cieplejsze rejony południowej i południowo-zachodniej Europy oraz północnej Afryki. Żywi się głównie dżdżownicami i ślimakami, które wygrzebuje ze ściółki lub zbiera z leśnych dróg. Krajowa populacja śpiewaka liczy 500–800 tys. par lęgowych, europejska 20–36 mln.

W Myscovej najwięcej śpiewaków pojawia się w pierwszej połowie października (pentada 57 i 58). W 2012 r. był to koniec września (pentada 54).

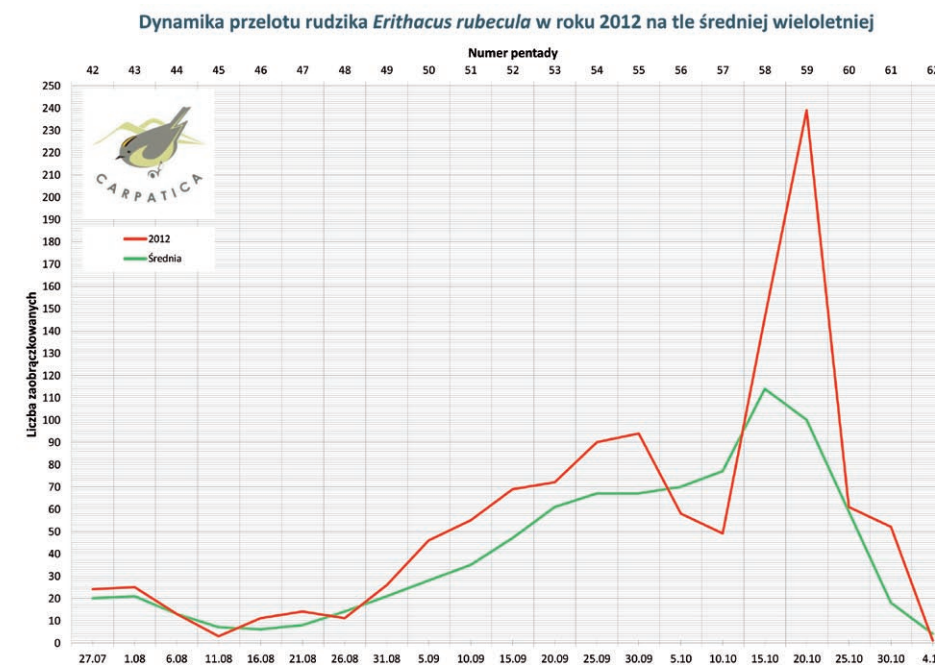
Śpiewaki obrączkowane na Carpatice lecą przede wszystkim do Włoch (5 stwierzeń), co często nie kończy się dla nich zbyt szczęśliwie.

Dynamiki sezonowe

Poniższy wykres obrazuje charakter przelotu ptaków wróblowatych przez nasz punkt. Jesienna wędrowka w 2012 roku miała falowy przebieg, gdzie po „dołku” następował „szczyt”, przy bardzo stabilnych warunkach pogodowych w krótkich okresach czasu. Zaobserwowaliśmy dwie kulminacje: 25 września (przede wszystkim pierwsosnek) oraz 20 października (szczyt przelotu rudzika).

Dynamika przelotu rudzika z dwoma szczytami: małym (25–30 IX) i dużym (20–25 X).

9. Pokrzywnica *Prunella modularis*

(KK)

Schwytanych w 2012 r. – 57
od początku trwania akcji – 1285

10. Zięba *Fringilla coelebs*

(WZ)

Schwytanych w 2012 r. – 129
od początku trwania akcji – 1213

Ostrożny i płochliwy ptak o maskującym ubarwieniu. Zamieszkuje większość Europy i Azję Mniejszą, na zimę odlatuje do południowej i południowo-zachodniej Europy oraz do północnej Afryki. Migruje także nocą – podobnie jak mają to w zwyczaju rudzik i śpiewak. Pokrzywnica większość czasu spędza w gęstwinie krzaków nisko nad ziemią. Co ciekawe, jaja tego ptaka mają intensywną niebieską barwę bez maskujących plamek, a gniazdo usytuowane jest z reguły w ciemnych zakamarkach krzewów. Uważa się, że taki rzucający się w oczy kolor jest niezbędny samicy do szybkiego odnalezienia lęgu. Liczebność pokrzywnicy szacowana jest na 150–300 tys. par lęgowych w Polsce i 12–26 mln w Europie.

W Myscovej pokrzywnice łapią się przez cały sezon. Najwięcej z końcem września (pentady 53–55). W 2012 r. najczęściej obrączkowaliśmy te ptaki w przedostatniej pentadzie sezonu (61) oraz na początku września (pentada 50).

Mimo stosunkowo krótkiej trasy migracji i niewielkiej liczby odłowionych ptaków, mamy w historii AC jedną wiadomość powrotną dla tego gatunku. Zaobróczkowany przez nas ptak został ponownie stwierdzony na Węgrzech.

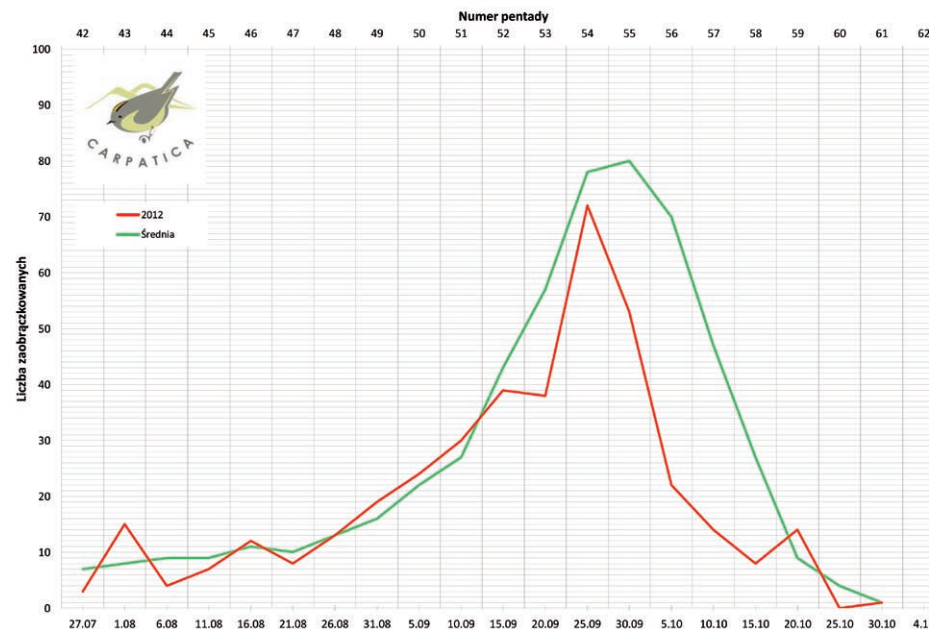
Jeden z najliczniejszych i najpospolitszych ptaków. Polska populacja to 5–10 mln par lęgowych, europejska na 130–240 mln. Łacińska nazwa zięby (*Fringilla coelebs*) oznacza – w wolnym tłumaczeniu – małego, popiskującego ptasiego kawalera, co dobrze oddaje zachowanie tych ptaków oraz zwraca uwagę na piękne ubarwienie samców. Na zimowiska, położone najdalej nad Morzem Śródziemnym, wędrują najczęściej północne populacje. Spora część ptaków, zwłaszcza tych z umiarkowanej strefy klimatycznej, zostaje na lęgowiskach przez cały rok. Tyczy się to zwłaszcza starych samców, które często przez całą zimę bronią swojego terytorium lęgowego. Poza okresem lęgowym zięby przebywają w stadach, również z innymi gatunkami ptaków.

Nie notujemy wyraźnego szczytu przelotu dla tego gatunku, a najwięcej zięb łapie się od końca września do końca października.

Nie mamy też do tej pory obcej wiadomości powrotnej, jak również informacji o ziębach obrączkowanych u nas i odczytanych gdzie indziej.

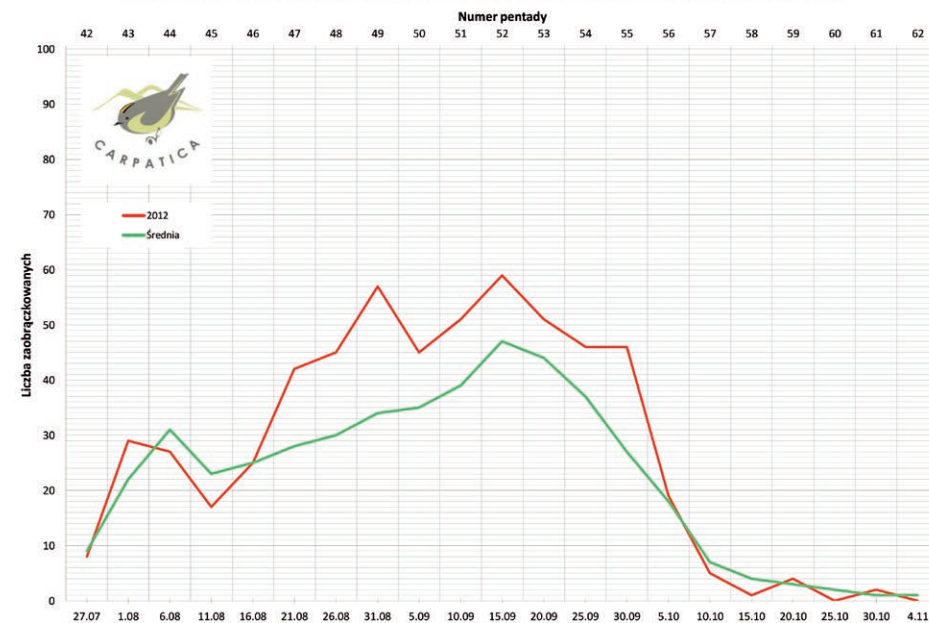
Dynamika przelotu pierwiosnka z jednym, typowym dla tego gatunku szczytem (ok. 25 IX). Pod koniec przelotu pierwiosnka zaznacza się drugi mały szczyt – pojawiają się wtedy przez kilka dni ptaki inaczej ubarwione niż „nasze” pierwiosnki – są bardziej brązowe, z mniejszą ilością zielonkawego koloru w upierzeniu. Warto w tym miejscu wspomnieć, że bliźniaczy gatunek piecuszek – by nie konkurować z pierwiosnkiem o pokarm i siedlisko – leci nieco wcześniej. Wcześniej opuszcza lęgowiska i leci znacznie dalej na zimowiska niż pierwiosnek.

Dynamika przelotu pierwiosnka *Phylloscopus collybita* w roku 2012 na tle średniej wieloletniej

Dynamika przelotu kapturki. Jest to jedyny gatunek, który chwytny przez cały sezon z kulminacją przelotu w połowie września. Inne pokrzewki (piegża, cierniówka, gajówka i jarzębka) odlatują wcześniej.

Dynamika przelotu kapturki *Sylvia atricapilla* w roku 2012 na tle średniej wieloletniej

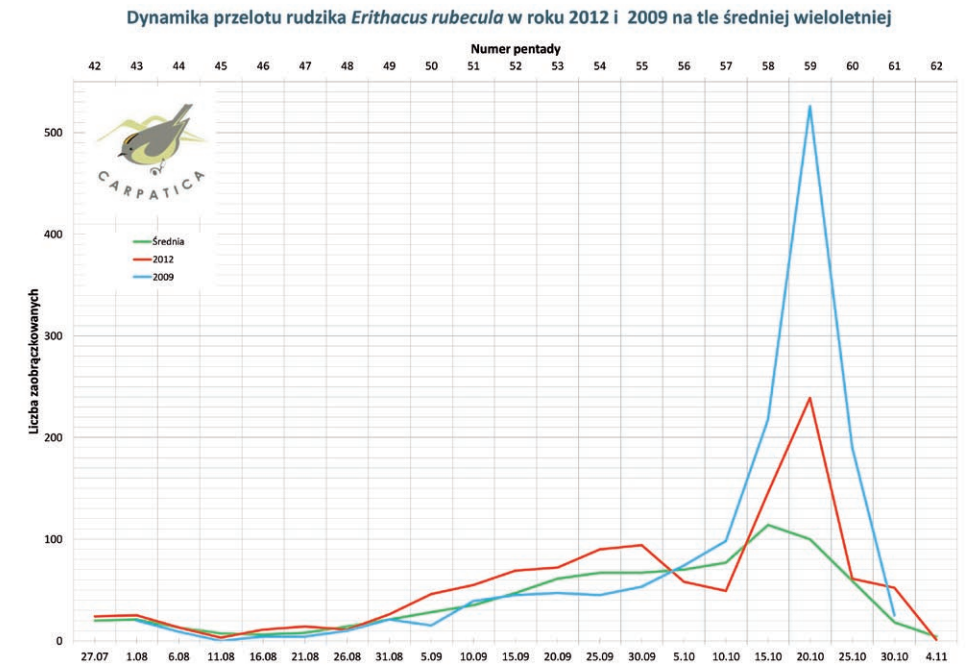

Dzięciół średni *Dendrocopos medius*
– nowy dla Akcji gatunek, schwytany
w październiku 2012 roku (WZ).

Turborudziki

W 2009 roku zanotowaliśmy bardzo intensywny przelot rudzików. Jak opowiadali naoczni świadkowie ptaki siedziały wszędzie – na odciągach od namiotów, na sprzęcie obozowym, na szlabanie do obozu, nie licząc oczywiście naturalnych dla tego gatunku zarośli. Ten intensywny przelot spowodował, że rudziki otrzymały nazwę *turborudzików*. W ubiegłym roku mieliśmy powtórkę tego spektakularnego przelotu, dokładnie w tych samych dniach. Jeśli ktoś ma nieodpartą pokusę pobyc wśród *turborudzików* to powinien zaplanować urlop w 59 pentadzie.

Gatunki nowe dla AC i rzadkie

W ubiegłym roku schwytaliśmy cztery nowe dla Akcji gatunki: słonkę, krzyżówkę, sieweczkę rzeczną i dzięciola średniego. Liczba wszystkich carpatycznych gatunków wzrosła do 105. Ponadto udało nam się zaobrzczkować kilka gatunków rzadkich dla naszej akcji, a wywołujących wielkie zainteresowanie wśród uczestników obozu. Była to czwarta w historii akcji świstunka żółtawa, ponadto mieliśmy myszołowy, puszczyka, dzięcioły zielone i zielonosiwe, jarząbka, srokosza, muchołówki małe, a także jarzębatkę, orzechówki i krogulce.

Sieweczka rzeczna *Charadrius dubius* (KG)

Słonka *Scolopax rusticola* (WZ)

Ponowne spotkania

Nic bardziej nie cieszy niż schwytanie ptaka noszącego obrączkę. Te zagraniczne wzmagają bicie tętna, natomiast własne wywołują szczerą radość. To dowód, że ptak przetrwał trudy wędrówki, wrócił na łęgowską i dał początek nowemu pokoleniu. Takie ptaki są bardzo wyczekiwane i nagradzają naszą pracę, dowodząc że obrączkowanie ma sens. W ubiegłym roku nie mieliśmy obcych wiadomości powrotnych, ale aż 104 ptaki nosiły obrączki założone przez nas w poprzednich sezonach. Wśród nich są rekordziści, nieraz ptaki bardzo małe, które musiały już wiele razy przebyć niebezpieczną drogę łęgowsko-zimowisko. Poniżej kilka wybranych przykładów ptaków zaobráczkowanych i ponownie kontrolowanych w Myscowej.

Piecuszek zaobráczkowany 31 VII 2005 r. – kontrolowany po 7 latach 30 VII 2012 r.

Raniuszek zaobráczkowany 4 X 2005 r. – kontrolowany po 7 latach 11 IX 2012 r.

Raniuszek zaobráczkowany 20 IX 2005 r. – kontrolowany po 7 latach 26 IX 2012 r.

Zięba zaobráczkowana 9 IX 2005 r. – kontrolowana po 7 latach 10 VIII 2012 r.

Bogatka zaobráczkowana 7 X 1998 r. – kontrolowana po 6 latach 7 VIII 2004 r.

Pierwiosnek zaobráczkowany 19 VIII 2006 r. – kontrolowany po 6 latach 14 IX 2012 r.

Pierwiosnek zaobráczkowany 5 VIII 2000 r. – kontrolowany po 6 latach 28 IX 2006 r.

Kapturka zaobráczkowana 15 IX 2005 r. – kontrolowana po 6 latach 3 VIII 2011 r.

Pliszka górska *Motacilla cinerea* (WZ)

Świstunka żółtawa *Phylloscopus inornatus* (WZ)

Muchołówka mała *Ficedula parva* (KG)

Dziwonia *Carpodacus erythrinus* (KG)

Jer *Fringilla montifringilla* (WZ)

Uczestnicy

W pracach terenowych aktywnie brało udział 95 osób. Wasz bezinteresowny udział był bezcenny. Dzięki Wam badania naukowe i normalne codzienne obowiązki były przyjemnością. Serdecznie dziękujemy. Oto nasi wspaniali Akcjonariusze:

Karolina Adamska, Julia Barczyk, Magdalena Barczyk, Łukasz Broda, Karol Bubel, Małgorzata Bujoczek, Arni Cholewa, Wiesław Chromik, Michał Ciach, Grzegorz Cierlik, Małgorzata Cierlik, Sławomir Czyżowicz, Anna Długosiewicz, Julia Dobrzańska, Mateusz Domka, Anna Findysz, Tomasz Folta, Wioletta Folta, Kacper Folta, Karol Folta, Łukasz Fuglewicz, Agnieszka Giemza, Kamil Głód, Małgorzata Goc, Przemysław Gorczyca, Małgorzata Gościńska, Katarzyna Grudzień, Anna Gudź, Jakub Gudź, Krzysztof Gudź, Ewelina Hanyż, Gloria Hanzel, Halina Jabłońska-Ziaja, Rafał Jost, Edyta Jost, Nina Jost, Kacper Jurczyk, Hubert Kamecki, Katarzyna Kanclerska, Maciej Klejdysz, Karolina Konieczna, Małgorzata Kostrzewa, Adam Kowal, Joanna Kowalska, Bartosz Kowalski, Anna Koziel, Marian Koźlik, Krzysztof Koźlik, Maja Krecińska, Anna Król, Ilona Kruk, Alicja Kuśmierczak, Dorota Lachowska-Cierlik, Jolanta Leszczak, Piotr Michalski, Cezary Mozgawa, Kamil Najberek, Weronika Nowacka, Artur Olszewski, Hubert Ostaszewski, Sławomir Ostaszewski, Joanna Paluch, Ewa Pełnia-Iwanicka, Artur Pędziwilk, Katarzyna Piątek, Łukasz Pietrucha, Paweł Pietrucha, Aleksandra Pilas, Agnieszka Seweryn, Radosław Seweryn, Katarzyna Siemieniako, Anna Sikora, Karol Skrobacz, Kinga Sobaś, Kacper Stano, Beata Stano, Henryk Sułek, Rafał Szczerbik, Łukasz Szpunar, Zuzanna Ślusarz, Piotr Tomasik, Jagoda Wardak, Sylwia Wciślik, Mirosław Więcek, Jan Wilk, Sebastian Wilusz, Mikołaj Wojniłło, Joanna Woźna, Daniel Wójcik, Mieczysław Zajac, Olga Ziaja, Witold Ziaja, Anna Zięcik, Małgorzata Zięcik, Bogdan Żyła.

Oczywiście to nie wszystkie osoby odwiedzające naszą terenową Stację. Prawie każdy weekend przynosił spodziewanych i niespodziewanych Gości. Carpatica była niekiedy krótkim przystankiem na wakacyjnej wódcz-dze - by nabrać sił i zobaczyć jak tu jest. Dziękujemy, że mogliśmy Was gościć i zapraszamy w kolejnym roku na dłużej.

Wypada jeszcze wspomnieć o naszych czujnych towarzyszach psach. Naszego obozowiska odważnie strzegły: „Coffee” Ciach, „Hektor” Cierlik i „Karamba” Nowacka.

Organizacja

Pracami na punkcie kierowali Kierownicy, odpowiedzialni za naukowy wymiar akcji. Byli to: Karolina Adamska, Arni Cholewa, Michał Ciach, Grzegorz Cierlik, Anna Findysz, Rafał Jost, Hubert Kamecki, Weronika Nowacka, Artur Pędziwilk, Witold Ziaja, Anna Zięcik.

Podziękowania

Gojące podziękowania składamy wszystkim, którzy wspierali nasze badania, a w szczególności:

- Dyrekcji Magurskiego Parku Narodowego za pomoc w organizacji badań, życzliwe wsparcie i nieodpłatne przekazanie drewna opałowego.
- Wójtowi Gminy Krempna za gościnę i pomoc w organizacji badań.
- Stacji Ornitologicznej MIIZ PAN z Gdańska za pomoc w organizacji prac badawczych.

Dziękujemy Mietkowi Zajacowi za konserwację naszych jednośladów oraz wystrój florystyczny obozowego podwórka. Jankowi Wilkowi, Wieškowi Chromikowi i Marianowi Koźlikowi za trudy poszerzenia naszej listy gatunkowej. Weronice Nowackiej za poświęcenie Lublina dla Myscowej. Krzyskowi „Siniakowi” Gudzowi za poświęcenie „nawarki” dla wyższych celów. Damianowi Nowakowi i Zenkowi Wojtasowi za piękne opowieści o Magurskiej przyrodzie.

SPOTKANIA z PTAKAMI

ZIMORODEK

Michał Ciach – tekst

Bogusław Bartosz – fotografie

Alcedo Atthis – jak głosi legenda *Alcione* córka boga wiatru *Eola* zakochała się w biednym rybaku o imieniu *Atthis*. Bogowie nie chcieli zgodzić się na taki mezalians. Jednak ich miłość była tak wielka, że zgodzili się na ich małżeństwo ale tylko pod jednym warunkiem: zawsze muszą przebywać razem w zasięgu wzroku. Pewnego dnia wypłynęli razem na połów. Bóg wiatru zesłał wicher, łódź wyrzuciła się a oni stracili się z oczu i w tym momencie bogowie zamienili ich w jeden organizm, stali się zimorodkiem aby zawsze mogli być razem.

Zacznę nieco osobiście oraz, niestety, już historycznie. Porankiem 5 października 1995 roku rozpoczęła się moja przygoda z ornitologią. W tym dniu założyłem na szyję lornetkę, do plecaka spakowałem notatnik i wyszedłem z domu z założeniem, że idę „na ptaki”. Pierwszym miejscem, jakie odwiedziłem był rezerwat przyrody „Niebieskie Źródła” – miejsce urokliwe i unikatowe z racji znajdujących się tam wywierzysk. Na obszarze kilkudziesięciu hektarów rozciąga się swoisty archipelag wysp pokrytych dorodnym olsem, poprzecinany siecią rozlewisk i kanałów z niezwykle czystą, wręcz krystaliczną wodą. Rezerwat ten był znany jako lokalna ostoja przyrody. Dla miłośników ciszy i spokoju stanowił niewątpliwą atrakcję i miejsce wypoczynku. Zatem jego wybór na miejsce rozpoczęcia przygody z ptakami był celny. Jak celny, okazało się po chwili. Po kilku minutach spacerowania, przeszukiwania wzrokiem okolicy i baczego nasłuchiwania głosów, pierwszym ptakiem jakiego zobaczyłem był... zimorodek. Nie mogłem chyba lepiej trafić. Ptaka znałem doskonale z wcześniej czytanych książek, ale to pierwsze spotkanie na żywo, mające miejsce w dość szarych okolicznościach jesiennego słońca, mocno utkwiło w mojej pamięci. Ptak przeleciał nisko nad wodą, tuż obok mnie, po czym usiadł na konarze zwałonego do wody drzewa. Siedział tam kilka minut, pozwolił się obserwować, po czym nagle zerwał się i niezwykle szybkim i prostym lotem odleciał w głąb rezerwatu. Od tego pierwszego spotkania zimorodek stał się dla mnie ptakiem wyjątkowym.

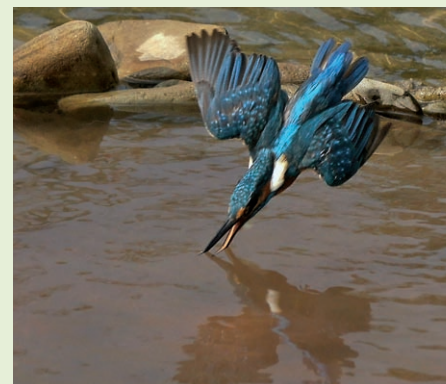
Wielkość ciała naszego bohatera mieści się w przedziale 16-17 cm, rozpiętość skrzydeł to 24-26 cm. Charakterystyczne cechy wyglądu to: bardzo krótki, niemal niewidoczny ogon, duża głowa oraz niezwykle długi, dominujący w sylwetce ptaka, dziób. Jednak tym co przyciąga uwagę i pozostaje w pamięci na zawsze jest unikatowe pomarańczowo-niebieskie, czasem wręcz szmaragdowe ubarwienie. Ten niezwykle zestaw barw po-

woduje, że nie sposób pomylić zimorodka z jakimkolwiek innym gatunkiem występującym u nas. Zimorodek ma szeroki zasięg występowania – od zachodniej Europy po daleki wschód Azji. Jego światowa populacja jest szacowana na około 600 tys. osobników. W Europie występuje około 160-320 tys. ptaków, zaś w naszym kraju liczebność jest szacowana na 2500-6000 par lęgowych. Jednak liczebność populacji zimorodka może znacznie zmieniać się między sezonami i zależy w dużej mierze od przeżywalności ptaków w okresie zimowym. Mimo iż zimorodek należy do ptaków stosunkowo długowiecznych, bo najstarszy obrączkowany ptak miał ponad 15 lat, to jednak śmiertelność jest dość wysoka. U ptaków w pierwszym roku życia dochodzi do blisko 80%.

Zimorodek występuje nad wszelkiego rodzaju wodami, głównie słodkimi – rzekami, strumieniami, kanałami oraz jeziorami i stawami, których wspólną cechą są czysta woda oraz bogactwo drobnych ryb. Gatunek ten preferuje niewielkie, zazwyczaj nieco zacienione, naturalne wody płynące. Natomiast rozległe i otwarte zbiorniki wód stojących wybierane są w dalszej kolejności. Populacje zimorodka zasiedlające poszczególne części Europy wykazują odmienne strategie wędrówkowe. Ptaki z północnej Europy i Rosji podejmują coroczną wędrówkę. W centralnej Europie, w zależności od surowości zimy i stopnia zlodzenia wód, zimorodki mogą nieregularnie migrować. Natomiast populacje z zachodniej Europy i obszaru śródziemnomorskiego są uważane za osiadłe. Jednocześnie ptaki młodociane przejawiają większą tendencję do przemieszczania się i czynią to na większe odległości. Ptaki migrujące lecą na zachód i południe Europy, docierając nielicznie do północnej Afryki oraz na Bliski Wschód. Migracja ptaków ma na początkowym etapie charakter dyspersji, czyli nieukierunkowanego przemieszczania się. Ma ona miejsce w okresie od lipca do października, a rozpoczyna się po osiągnięciu przez ptaki samodzielności i stopniowo przybiera charakter kierunkowej migracji jesiennej. Powrót na lęgowiska ma miejsce w okresie luty-marzec, a w północnej części zasięgu przedłuża się do kwietnia-maja. Zimorodki przemieszczają się do kilkudziesięciu kilometrów dziennie, a łączny dystans jaki pokonują podczas migracji osiąga kilkadziesiąt kilometrów, mogąc dochodzić czasem do 2000 kilometrów.

Głównym pokarmem zimorodka są niewielkie ryby słodkowodne. W mniejszym stopniu gatunek ten może odżywiać się owadami wodnymi oraz rybami słonowodnymi. Do wyjątkowych składników diety tego gatunku należą skorupiaki, mięczaki, owady lądowe, a także płazy i gady. Zimorodek, poluje na swe ofiary, używając dwóch podstawowych technik: czatowania na gałęzi i zawisania w powietrzu. Miejsca czatowania znajdują się zwykle 1-3 metry nad powierzchnią wody, choć wyjątkowo może być ono położone na wysokości 11 metrów. Niezależnie, którą z technik polowania stosują zimorodki, przebieg ataku jest podobny – ptak wypatruje zdobycz, a po jej zlokalizowaniu następuje skok, zanurkowanie w wodzie i chwyt ofiary dziobem pod powierzchnią, na głębokości dochodzącej do 1 metra. Po upolowaniu zimorodki czasem ogłuszają swoją zdobycz, uderzając jej głową o twarde podłoże. Do dość niecodziennych zachowań żerowiskowych należy nurkowanie poprzez przerebelał w lodzie, a także próby odbierania ryb upolowanych przez rzęsocki czy też pluszcze.

Samce zimorodków w okresie lęgowym zwykle bronią terytoriów zajmowanych w poprzednich latach, choć zimą ptaki obu płci mogą zajmować sąsiednie do terytorium tereny. Zimorodki w przeważającej mierze są monogamiczne i mogą pozostawać w parach w kolejnych sezonach. Jednak zmiany partnerów i terytoriów nie są rzadkie u tego gatunku. Dodatkowo poligamia może dotyczyć aż 10-30% populacji, gdzie samce tworzą związki zwykle z dwiema, a czasem nawet trzema samicami. Formowanie pary następuje w efekcie głosnych, powietrznych gonitw ptaków, odbywających się niemal zawsze w pobliżu miejsca dogodnego do

gniazdowania. Ukończeniu budowy gniazda, w której udział biorą oba ptaki tworzące parę, towarzyszy karmienie samicy i zaloty trwające do rozpoczęcia wysiadywania jaj. Poza okresem lęgowym zimorodki w większości przypadków przebywają samotnie, broniąc terytoriów żerowiskowych.

Sposób gniazdowania jest kolejną wyjątkową cechą zimorodka. Ptaki na miejsce gniazdowe wybierają urwiste, wysokie, piaszczyste skarpy nad ciekami wodnymi, gdzie poziomo drążą wąskie tunele, których długość może dochodzić do blisko metra. Wykorzystywane skarpy znajdują się zwykle w pobliżu wody, jednak przy ich braku zimorodki mogą poszukiwać miejsc dogodnych do gniazdowania w odległości powyżej 250 metrów od wody. Znane są przypadki gniazdowania zimorodków z dala od wody, we wnętrzu lasów, gdzie obecne są wykroty drzew, a wyjątkowo także w króliczych norach. Na końcu tunelu znajduje się niewielkie rozszerzenie – komora lęgowa. W zależności od regionu występowania, samice zimorodka składają od kwietnia do maja 4-8 białych, niemal okrągłych jaj. Wysiadywanie, w którym udział biorą oboje rodzice trwa 19-21 dni, a po 23-27 dniach karmienia przebywających w gnieździe młodych uzyskują one niezależność. Ptaki mają jeden-dwa lęgi w roku, a wyjątkowo nawet trzy.

Zimorodki spędzają noc na drzewie lub krzewie znajdującym się w pobliżu wody, a w okresie zimowym mogą wykorzystywać norki jako miejsca noclegowe. Mimo że z racji sposobu polowania zimorodki mają częsty kontakt z wodą, nie unikają one kąpeli, zażywając jej po drażnieniu norki, budowie gniazda, kopulacji, karmieniu młodych, czy też po samym polowaniu. Ponadto ptaki na czyszczenie piór poświęcają do dwóch godzin dziennie.

Zimorodek to faktycznie ptak niezwykły. Unikatowe w naszych warunkach ubarwienie oraz ciekawa biologia i ekologia, sprawiają, że spotkania z tym gatunkiem pozostawiają niezapomniane wrażenia. Własną przygodę ornitologiczną udało mi się rozpocząć właśnie od obserwacji zimorodka. Mam nadzieję, że spotkanie z nim będzie dobrym początkiem także dla innych miłośników przyrody.

Zimorodek *Alcedo atthis* na Akcji Carpatica

Jest najpiękniej ubarwionym ptakiem chwytanym na AC. Wprawdzie nie łapie się w dużych ilościach, ale rokrocznie gości w naszym obozie, wzbudzając wielkie poruszenie. Łącznie, od początku Akcji zaobrączkowaliśmy 375 ptaków z tego gatunku. W poszczególnych latach wyglądało to następująco: 2012 – 34; 2011 – 44; 2010 – 19; 2009 – 34; 2008 – 50; 2007 – 46; 2006 – 13; 2005 – 20; 2004 – 20; 2003 – 27; 2002 – 12; 2001 – 28; 2000 – 18; 1999 – 8; 1998 – 2. Mamy trzy własne wiadomości powrotne z lat 2007–2009.

Największą sensację wzbudziły ptaki obrączkowane na Chorwacji (około 770 km od nas) i ponownie stwierdzone w Myscovej. Ptaki po odczytaniu obrączki i zanotowaniu w zeszycie terenowym zostały wypuszczone. Pierwszy zimorodek obrączkowany był koło miejscowości Vid w południowej Chorwacji 31 VIII 2009 i kontrolowany w Myscovej 21 VIII 2010 r. oraz ponownie 6 VIII 2011 r. Natomiast drugi został zaobrączkowany nad jeziorem Vransko 12 IX 2010 i kontrolowany w Myscovej 31 VII 2011 r.

Kurchannik *Buteo rufinus* obserwowany w Samokleskach – ok. 15 km od obozu (MC)

Kopciuszek *Phoenicurus ochruros* (MI)

Raniuszek *Aegithalos caudatus* (MI)

Lelek *Caprimulgus europaeus* (MI)

Czeczotki *Carduelis flammea* (MI)

Puszczyk *Strix aluco* (MC)

(WZ)

(KG)

(AZ)

(WZ)

(WZ)

(WZ)

(WZ)

(WZ)

(AZ)

(WZ)

(WZ)

Akcja CARPATICA
Wymiar: 10x15 cm, 120 stron, 12000 egzemplarzy

Akcja Czerwony 2013
 www.akcja.org.pl
 Akcja Czerwony 2013

Redakcja:
 Michał Ciach (artykuł o zimorodku), Grzegorz Cierlik (dane statystyczne, wykresy), Anna Zięć (carpaticzna dziesiątka), Witold Ziąja (pomysł, opracowanie, pozostałe teksty)

Fotografie:
 BB – Bogusław Bartosz, BC – Bogusław Czerwiński, KB – Karol Bubel, MC – Michał Ciach, KG – Kamil Głód, MJ – Marek Jędra, KK – Krzysztof Koźlik, RM – Rafał Matras, AZ – Anna Zięć, WZ – Witold Ziąja

Zdjęcie na okładce:
 I strona – Krogulec (WZ), IV strona – Wiślówka w Mysocwej (WZ)

www.carpatica.org

